

Ἡ ἀθέατη πλευρὰ τῆς τεχνολογίας στὸν δημόσιο
χώρο καὶ ἡ συσκότιση τῆς δημοκρατίας –
Ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας
στὴν ἐποχὴ τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης

Μάκη Ἀνδρονόπουλου*

Εἰσαγωγικά

Βρίσκομαι ἐδῶ μεταξὺ τῶν εἰσηγητῶν τοῦ Συνεδρίου, ἐπειδὴ ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* κ. Ἀλέξανδρος Κατσιάρας πρόσεξε τὸ βιβλίο μου: *Sapiens 3* κόντρα στὸν Μετάνθρωπο – Ἐγχειρίδιο μετάβασης στὴν «Ἄλλη Ἐποχὴ»¹, ἓνα βιβλίο ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ καταγράψει κριτικὰ τὰ κρίσιμα προβλήματα τοῦ καιροῦ μας ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς τεχνοεπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας.

Ἄλλο εἶναι ὁ ἀνεμόμυλος καὶ ἄλλο ἡ ἀνεμογεννήτρια... Ὅχι, δὲν εἶμαι τεχνοφοβικός· ἀνθρωποφοβικός εἶμαι, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶμαι καχύποπτος ὡς πρὸς αὐτοὺς ποὺ παραγγέλλουν τεχνολογία καὶ γιατί, καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν ἀθέμιτα. Στὴν εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου ὅπου ἀντιλαμβάνομαι τὴν τεχνολογία ὡς ἐπιταχυντὴ τῆς ἱστορίας ποὺ παράγει πλέον μιὰ ὀργανικὴ καὶ λειτουργικὴ ἐνοποίηση τῶν διεθνῶν γεγονότων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βιώνουμε πλανητικὰ μιὰ στιγμιαία ἱστορία, ἐπισημαίνω ἐπίσης ὅτι ἡ τεχνολογία ἔχει καταστεῖ κυρίαρχη ἰδεολογία τῆς προόδου καὶ ὅτι βάση αὐτῆς τῆς ἰδεολογίας εἶναι ὁ θάνατος καὶ ἡ παρηγορητικὴ ἰδέα τῆς χρονικῆς του ἀπώθησης καὶ –γιατί ὄχι;– τῆς ὑπέρβασής του...

* Ὁ Μάκης Ἀνδρονόπουλος εἶναι δημοσιογράφος καὶ συγγραφέας.

1. Μ. Ἀνδρονόπουλος, *Sapiens 3* κόντρα στὸν Μετάνθρωπο – Ἐγχειρίδιο μετάβασης στὴν «Ἄλλη Ἐποχὴ», ἐκδ. Ἑλληνοεκδοτικὴ, Ἀθήνα 2022.

Τὸ θέμα μου εἶναι: «Ἡ ἀθέατη πλευρὰ τῆς τεχνολογίας στὸν δημόσιο χῶρο καὶ ἡ συσκοτίση τῆς δημοκρατίας – Ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐποχὴ τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης». Ὁ χρόνος ποὺ μοῦ ἔχει δοθεῖ δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε στὸ περίπλοκο αὐτὸ ζήτημα. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ προσέγγισή μου θὰ εἶναι ἱμπερεσιονιστική, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπισημανθοῦν μερικὲς κρίσιμες ἐκφάνσεις τῆς νέας τεχνολογίας.

Ἡ αἰφνίδια εἰσβολὴ στὸ διαδίκτυο στὶς 30.10.2022 τοῦ μεγάλου πολυτροπικοῦ μοντέλου γλώσσας ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer – Γεννήτρια Προεκπαιδευμένου Μετασχηματιστῆ) ἤλθε νὰ σηματοδοτήσει τὴν ἔναρξη μιᾶς νέας ἐποχῆς ριζικῶν ἀλλαγῶν στὴν ὀργάνωση καὶ τὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας, τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐν λόγω μηχανὴ τῆς OpenAI ἔχει ἀναβαθμισθεῖ σὲ *deep learning machine*, ἐνῶ οἱ ἀνταγωνιστὲς ἔριξαν στὴν ἀγορὰ τὸ *bing* καὶ τὸ *bard*. Παράλληλα, ἔχουν ἀναπτυχθεῖ τέτοιου τύπου μηχανὲς τεχνητῆς νοημοσύνης (T.N.) μὲ ἐξειδίκευση, ποὺ παίρνουν πτυχία νομικῆς, πτυχία ἱατρικῆς, κερδίζουν διαγωνισμοὺς φωτογραφίας, γράφουν ποίηση καὶ γενικὰ καταλαμβάνουν ἐκτὸς ἀπὸ κρίσιμους ἐπαγγελματικoὺς τομεῖς καὶ τὰ δημιουργικὰ πεδία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Google ἀπολύνει μηχανικοὺς καὶ ἀναθέτει στὴν τεχνητὴ νοημοσύνη (T.N.) νὰ φτιάχνει νέο λογισμικὸ καὶ ἀλγόριθμους. Καὶ ἐδῶ ἀρχίζει τὸ ἐξῆς ρεαλιστικὸ σενάριο: Ἡ T.N. παράγει λογισμικὸ καὶ κάποια στιγμή παράγει γιὰ λογαριασμό της· αὐτοβελτιώνεται δηλαδὴ καὶ ἐπεκτείνει τὴν ἰσχύ της. Τί κάνει ὁ ἄνθρωπος; Τραβάει τὴν πρίζα... Μία γκουροὺ τῆς T.N. ὅμως ἀντέκρουσε τὴ λύση αὐτὴ μὲ τὸ ἐξῆς σενάριο: Ἡ T.N. μέσῳ τοῦ βαθέως διαδικτύου (*deep web*) ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ μία ἰδιωτικὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση, ὅπως ἡ ἀμερικανικὴ *Academi* (πρώην *Blackwater*) ἢ ἡ ρωσικὴ *Wagner* –ὑπάρχουν ἑκατοντάδες ἄλλες μικρὲς καὶ ἰσχυρές–, καὶ τῆς ἀναθέτει τὴ φύλαξη τῶν *server* καὶ τῶν *data center* ἐναντι ὁποίων ἐπιχειρήσουν νὰ τραβήξουν τὴν πρίζα, ὁποίων δηλαδὴ ἐπιχειρήσουν νὰ κόψουν τὴν τροφοδοσίᾳ της.

Ἡ αὐτονόμηση τῆς T.N. καὶ ἡ ἰδιοπαραγωγή λογισμικοῦ θὰ ὀδηγήσει, κατὰ τοὺς εἰδικούς, μέχρι τὸ 2045 στὴν ἐμφάνιση τῆς *singularity*, τῆς μοναδικότητος, στὴν ὕπαρξη δηλαδὴ μιᾶς τεχνητῆς ὑπερευφυΐας, οἱ σκέψεις καὶ οἱ πράξεις τῆς ὁποίας θὰ εἶναι ἀκατανόητες ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀνεξέλεγκτες· θὰ εἶναι ἕνας ἄλλος διανοητικὸς ὀρίζοντας.

Οί εισαγωγικές αυτές έπισημάνσεις είναι αναγκαίες για να κατανοήσουμε ποϋ στεκόμαστε. Τò διαδίκτυο άλλαξε τις οικονομίες και τις κοινωνίες σε μία τριακονταετία. Ή Τ.Ν. και ή έπαυξημένη πραγματικότητα, τò metaverse και άλλες συναφείς τεχνολογίες αίχμης θα αλλάξουν ριζικά τὰ πάντα, ταχύτερα.

Ή έργαλειοποίηση της τεχνολογίας στòn δημόσιο χώρο

Δέν έχει νόημα να σās πώ τώρα για τήν είσβολή της τεχνολογίας στòn δημόσιο χώρο, για τις κάμερες, για τις έξυπνες πόλεις, για τὰ αυτόνομα αυτοκίνητα, για τòn έξυπνο κάδο σκουπιδιών ποϋ πριν δύο χρόνια «έφαγε» έναν άστεγο ποϋ έψαχνε μέσα του λεμονόκουπες, οϋτε για τὰ δύο Boeing 737 MAX, ποϋ έπεσαν έξ αιτίας του κακού λογισμικού.

Θα σās πώ όμως πώς μέσω του διαδικτύου εξαπλώθηκε ή λεγόμενη *Woke Culture*, ή κουλτούρα της αφύπνισης, ή όποια απορροθμίζει τις κοινωνίες. Ή κουλτούρα αυτή, ποϋ γεννήθηκε στα άμερικανικά πανεπιστήμια από αφροαμερικανούς κυρίως ακαδημαϊκούς παράλληλα με τήν άνδρωση του κινήματος Black Lives Matter, έπικεντρώνεται σε θέματα φυλετικής και κοινωνικής δικαιοσύνης με στόχο να διαλύσει συστήματα καταπίεσης και ανισότητας, όπως ή πυρηνική οικογένεια, οί κανόνες φύλου, ή θρησκεία και ό καπιταλισμός. Έγινε ή αίχμη του δικαιωματισμού των πολύχρωμων μειονοτήτων, κυρίως όμως διεκδικεί τήν ύποκατάσταση της συλλογικής και ιστορικής ταυτότητας, ακόμη και αυτή του φύλου, με αυτή του άτομου.

Έχει προσλάβει πλέον άπειλητικές διαστάσεις μέσω του πολλαπλασιαστή ποϋ ονομάζουμε διαδίκτυο, όπου συναντώνται υπό τòn μανδύα της κοινωνικότητας όλοι οί μηχανισμοί προπαγάνδας και χειραγώγησης.

Ή κουλτούρα της αφύπνισης και του δικαιωματισμού έχει μετατραπεί οϋσιαστικά σε μιὰ κουλτούρα άκύρωσης (*cancel culture*) ποϋ καταλύει τήν ιστορία. Δέν είναι μόνο τò γκρέμισμα των άγαλμάτων ιστορικών προσώπων, δέν είναι τò ξαναγράψιμο της ιστορίας· είναι ή «πραγματικότητα» των μαύρων άριστοκρατών στα «ιστορικά» σίριαλ του Netflix, με τούς μαύρους δοϋκες και τις μαύρες μαρκησίες. Είναι ή κατάπτωση της έλευθερίας και ή μετάπτωσή της στο επίπεδο των δικαιωμάτων.

Αὐτὴν τὴν ἀπόλυτη στρέβλωση τῶν πάντων εὐνοεῖ τὸ δυτικὸ σύστημα ἐξουσίας, ποὺ ἀφ’ ἑνὸς διασκεδάζει τὶς ἐνοχὲς γιὰ τὴν ἀθλιότητα τοῦ δουλεμπορίου καὶ τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ ἀφ’ ἑτέρου προσεταιρίζεται τμήματα τῆς κοινωνίας, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς θέσεώς τους θὰ ἦταν ἐχθρικά πρὸς αὐτό. Τὸ πρόβλημα μὲ τὴν Woke Culture, τὴν κουλτούρα τῆς ἀφύπνισης, εἶναι ὅτι ἀναπαράγεται ἐπιθετικὰ στὰ κοινωνικὰ δίκτυα μέσῳ τῶν μηχανῶν T.N., δημιουργώντας κοινωνικὴ πόλωση καὶ σύγχυση.

Ἐκλαμβάνω τὴν ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ ὡς μία –σὲ συνεχῇ ἐξέλιξη– προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων γιὰ εἰρηνικὴ καὶ δημιουργικὴ συνύπαρξη. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτό, κορυφαῖο ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ εἶναι ἡ δημοκρατία, ὡς σύλληψη καὶ ὡς πράξη. Εἶναι ἡ κορωνίδα τοῦ πολιτισμοῦ, γιατί μᾶλλον εἶναι τὸ καλύτερο σύστημα συμβίωσης τῶν ἀνθρώπων καὶ προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ποὺ διαθέτουμε, παρὰ τὰ προβλήματά της καὶ τὶς στρεβλώσεις της.

Ἐμεῖς οἱ Δυτικοὶ ξέρουμε πόσο τυχεροὶ εἴμαστε ποὺ ζοῦμε σὲ φιλελεύθερες χῶρες ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου, ὁ κοινοβουλευτισμός, τὸ κράτος δικαίου – ἀσχέτως βέβαια ἐὰν τὰ χρούσματα διαφθορᾶς / αὐθαιρεσίας / ἀστυνομοκρατίας / ἀδικίας πολλαπλασιάζονται ἐκθετικά, μαζὶ μὲ τὴ ραγδαία ὑποχώρηση τοῦ κοινωνικοῦ κράτους, τὴν ἀλματώδη ἀνοδο τῶν ἀνισοτήτων, τῆς ὑποκρισίας καὶ τῶν ψεμάτων τῆς πολιτικῆς.

Ἐκτιμῶ λοιπὸν ὅτι λίγο-πολὺ ὅλοι στὴ Δύση γνωρίζουμε ὅτι στὶς δημοκρατίες μας ὑπάρχει διαφθορά, διαπλοκὴ οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν συμφερόντων, φορολογικοὶ παράδεισοι καὶ φυσικὰ ὀργανωμένο ἔγκλημα καὶ πολλὰ ἄλλα κακά, κατὰ τὸν τρόπο ποὺ τὸ κατεστημένο καὶ οἱ ἀφανεῖς μεγαλοπαράγοντες ὁρίζουν τὸ παίγνιο. Ξέρουμε ἐπίσης γιὰ τὶς τεχνικὲς χειραγώγησης τῆς κοινῆς γνώμης, ξέρουμε γιὰ τὴν Cambridge Analytica². Ξέρουμε γιὰ τὶς ἐπισυνάψεις, τὸ predator, τὶς ὑποκλοπὲς ποὺ μᾶς ἀναστάτωσαν... Τί μπορεῖ ὅμως νὰ κάνει ὁ πολίτης ἀπέναντι σὲ ὅλα αὐτά; Μᾶλλον λίγα, πολὺ λίγα, φοβᾶμαι.

Ἡ χειραγώγηση γίνεται πλέον μέσα ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ δίκτυα καὶ τὶς μεγάλες διεθνεῖς πλατφόρμες εἰδήσεων. Ὑπάρχουν λογισμικά, ὅπως τὸ AIMS (Advanced Impact Media Solutions), ποὺ ἐλέγχουν δεκάδες

2. Βλ. σχετικὰ Ν. Confessore, “Cambridge Analytica and Facebook: The Scandal and the Fallout So Far”, *The New York Times*, 4.4.2018, <https://www.nytimes.com/2018/04/04/us/politics/cambridge-analytica-scandal-fallout.html> [30.9.2023].

χιλιάδες πλαστά μηχανικά προφίλ, ή διαδικτυακά ρομπότ (Internet bot), που εκτελούν αυτόματοποιημένες εργασίες, τα όποια όμως έχουν προφίλ σε πολλά δίκτυα, με αποτέλεσμα δύσκολα να αναγνωρίζονται ως μπότς, αφού διαθέτουν ακόμη και πιστωτικές κάρτες. Έμφανίζονται με ψεύτικες (fake) φωτογραφίες και παρελθόν σαν αληθινοί άνθρωποι. Αυτά τα bot ενεργοποιούνται στις έκλογικές αναμετρήσεις με την διασπορά «ψευδών ειδήσεων» (fake news) και λάσπης. Μπορεί δηλαδή να στηθεί μια ένορχηστρωμένη παραπλανητική έκστρατεία μάρκετινγκ ή δημοσίων σχέσεων ή πολιτική με το πρόσχημα αυτόκλητων σχολίων από μέλη του κοινού από ψεύτικους λογαριασμούς στο Twitter (νυν X), που διενεργούν το λεγόμενο astroturfing κατά τον ίδιο τρόπο. Astroturfing είναι το φαινόμενο που μια πληροφορία στο διαδίκτυο δεν παρουσιάζεται από μία επίσημη πηγή πληροφόρησης (π.χ. από μια εταιρεία, από έναν πολιτικό, έστω από έναν συνωμοσιολόγο), αλλά φαίνεται σαν να έρχεται από τη «βάση» των χρηστών των social media, σαν να αντιπροσωπεύει μία κοινή, παγιωμένη γνώμη. Πρόκειται δηλαδή για μία πρακτική κεκαλυμμένης εμφάνισης των υποστηρικτών ενός μηνύματος ή ενός οργανισμού (π.χ. πολιτικών, διαφημιστικών, θρησκευτικών ή δημοσίων σχέσεων)³.

Έκείνο που με άνησχε ιδιαίτερα προσωπικά εκτός από τα deepfakes είναι οι ψεύτικες εικόνες που μπορεί κάποιος να φτιάξει και με τα προγράμματα MidJourney και DALL-E να δώσει δηλαδή την περιγραφή μιας εικόνας και αυτές να παραγάγουν το αποτέλεσμα (text-to-image). Υπάρχει και το Semafor που δημιουργεί deepfake βίντεο. Είδαμε όλοι το ψεύτικο βίντεο που έδειχνε τον Τράμπ με χειροπέδες στη φυλακή. Η εικόνα είναι για την κοινή γνώμη το τεκμήριο της αλήθειας. Εκεί βρίσκεται πλέον το μέλλον της χειραγώγησης, συναισθηματικής και πολιτικής.

Προφανώς, ή τεχνολογία αυτή καθ' έαυτήν δεν είναι αντιδημοκρατική. Το πολιτικό πρόβλημα είναι ποιός την ελέγχει. Ο Ισραηλινός ιστορικός και συγγραφέας Γιουβάλ Νόα Χαράρι –με τον οποίο διαφωνώ σε πολλά που δεν είναι του παρόντος– έχει διατυπώσει το πρόβλημα με την

3. Βλ. Wikipedia, λήμμα “Astroturfing”: <https://en.wikipedia.org/wiki/Astroturfing> [8.10. 2023].

περιβόητη 'Εξίσωση Χαράρι⁴, πού παραπέμπει στην επικυριαρχία μιᾶς ψηφιακῆς δικτατορίας στὸν 21ο αἰῶνα:

$$B \times C \times D = AHH,$$

ὅπου B (biological knowledge / βιολογικὴ γνώση) πολλαπλασιαζόμενη με C (computing power / ὑπολογιστικὴ ἰσχὺς) πολλαπλασιαζόμενη με D (data / δεδομένα) ἰσοῦται με A (ability / ἱκανότητα) H (to hack / νὰ χακάρεις) H (humans / ἀνθρώπους).

Ποιό εἶναι ὅμως τὸ πρόβλημα σὲ αὐτὴ τὴν ἐξίσωση; Τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ἴσον (=), δηλαδὴ ποιὸς ἐλέγχει τὴν ἐξίσωση. Οἱ ἐπιστήμονες; Οἱ ἐρευνητές; Οἱ μάνατζερ; Οἱ χρηματοδότες; Τὸ ἀνώνυμο χρηματιστηριακὸ κεφάλαιο; Τὸ βαθὺ σύστημα ἐξουσίας; Τὸ κράτος καὶ οἱ μυστικὲς ὑπηρεσίες; Τὸ στρατιωτικο-βιομηχανικὸ σύμπλεγμα; Οἱ ἀνεξάρτητες ἀρχές; Τὰ κοινοβούλια; Ἡ δικαιοσύνη;

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση ψήφισε ἓνα δημοκρατικώτατο καὶ ἀνθρωποκεντρικὸ νομοθέτημα, με τὸ ὁποῖο ἐπιχειρεῖ ταυτόχρονα νὰ διασφαλίσει τὰ θεμελιώδη ἀνθρώπινα καὶ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀπρόσκοπτη ἐπιδίωξη τῆς καινοτομίας, ὥστε νὰ μὴν ἐμποδιστεῖ ἡ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη. Τὸ νομοθέτημα προσεγγίζει τὸ ὅλο ζήτημα τῆς T.N. μέσα ἀπὸ τρεῖς παραμέτρους: τὴν ἀσφάλεια, τὴν προστασία τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀπόδοσης τοῦ συστήματος, τὶς ὁποῖες σταθμίζει μέσα ἀπὸ τέσσερα ἐπίπεδα κινδύνου: ἀνεπίτρεπτος κίνδυνος, ὑψηλὸς κίνδυνος, περιορισμένος κίνδυνος καὶ ἐλάχιστος ἢ μηδενικὸς κίνδυνος. «Ἡ γνωστικὴ συμπεριφορικὴ χειραγώγηση ἀτόμων ἢ συγκεκριμένων εὐάλωτων ομάδων, ἡ κοινωνικὴ βαθμολογία, ἡ προληπτικὴ ἀστυνόμευση (minority report) καὶ τὰ συστήματα βιομετρικῆς ἀναγνώρισης σὲ πραγματικὸ χρόνο καὶ ἐξ ἀποστάσεως, ὅπως ἡ ἀναγνώριση προσώπου, ὑπάγονται στὴν πρώτη κατηγορία καὶ ἀπαγορεύονται».

Ἄν καὶ εἶμαι σκληρὸς εὐρωπαϊστής, προσωπικὰ δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ τὴν Κομισιὸν νὰ ἐλέγχει ἐγκαίρως καὶ ἐπὶ τῆς οὐσίας τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάπτυξης τῆς T.N.

4. World Economic Forum, Davos 2020, <https://www.weforum.org/stories/2020/01/yuval-harari-warning-davos-speech-future-predictions/> [10.10.2023].

Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ρόλο σὲ ὅλα αὐτά; Βεβαίως καὶ ἔχει. Τὴν ἀφοροῦν αὐτὲς οἱ ἐξελίξεις, τόσο στὸ ἐπίπεδο τοῦ δόγματος ὅσο καὶ κυρίως στὴν πράξη στὴν ὄντολογικὴ πλευρὰ τῶν ἐξελίξεων. Γιὰ τὴ δογματικὴ διάσταση δὲν ἔχω νὰ πῶ τίποτε. Δὲν ξέρω. Γιὰ τὴν ὄντολογικὴ ὅμως θεωρῶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ παρέμβει δυναμικά, ὅχι στηρίζοντας σκοταδιστικὲς ἀντιλήψεις, ἀλλὰ θέτοντας πρὸς τὴν Πολιτεία τὰ ἐρωτήματα ἐκεῖνα ποὺ δὲν κάνουν οἱ διανοούμενοι καὶ οἱ πολιτικοί, γιατί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον –ἂς τὸ πῶ εὐγενικά– ἔχουν χορηγοὺς μὲ ἄλλα συμφέροντα.

Γράφει ὁ μακαριστὸς Ἐπίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος Ware στὸ μικρὸ βιβλίο του *Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα*:

Ἀναμφισβήτητα, στὸν 21ο αἰῶνα ἡ Ἐκκλησιολογία θὰ συνεχίσει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἀποτελεῖ πεποίθησή μου, ὅμως, ὅτι θὰ ὑπάρξει μιὰ στροφὴ στὴν κεντρικὴ ἐστίαση τῆς θεολογικῆς ἔρευνας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιολογία στὴν Ἀνθρωπολογία: πραγματικά, ὑπάρχουν πολλὰ σημάδια ὅτι μιὰ τέτοια στροφὴ ἔχει ἤδη ἀρχίσει. Τὸ ἐρώτημα-κλειδί δὲν θὰ εἶναι μόνο: «*Τί εἶναι Ἐκκλησία*;», ἀλλὰ ἐπίσης καὶ πιδὲ θεμελιακά: «*Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος*;» Τί σημαίνει πιδὲ συγκεκριμένα νὰ εἶσαι ἓνα ἐν-σχέσει-πρόσωπο κατ' εἰκόνα τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ [...] γιατί μόνο ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα πραγματώνονται αὐθεντικά⁵.

Ὁ Ware ἐπισημαίνει τὴν ἀκύρωση τῆς προσωπικῆς ἐτερότητας στὴν παγκοσμιοποίησή μέσα ἀπὸ τὴν ὁμογενοποίηση, καθὼς καὶ τὴν ἰσχυρὴ τάση ἀλλοτρίωσης μέσα ἀπὸ τὶς μηχανὲς καὶ τοὺς ὑπολογιστές. Θεωρεῖ μᾶλλον ἀναγκαία αὐτὴν τὴ στροφὴ στὴν Ἀποφατικὴ Ἀνθρωπολογία. Γράφει:

Δὲν γνωρίζουμε ποιὲς εἶναι οἱ μέχρι τώρα κρυμμένες δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, ποιὰ εἶναι τὰ ἔσχατα ὅρια τοῦ προσώπου, ποιὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ πληρότητα τοῦ νὰ εἶσαι πρόσωπο [...]. Τὸ πρόσωπο παραμένει ἀπεριόριστο· ἡ πραγματικότητά του δὲν μπορεῖ ἀπλῶς νὰ ἀποδομηθεῖ καὶ νὰ ἀναχθεῖ στὰ δεδομένα τῶν κατάλληλων ἐπιστημῶν⁶.

Ἐδῶ, στὸ βιβλίο μου μὲ τὸν SAPIENS 3, πηγαίνω παράλληλα, ἂν δὲν συμβαδίζω μὲ τὴ σκέψη τοῦ Κάλλιστου Ware. Νομίζω ὅτι ὁ ἐκκλησια-

5. Κάλλιστος Ware, Ἐπίσκοπος Διοκλείας, *Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα*, μετάφρ. Ν. Ντόντος, Ἀναστασία Βασιλειάδου, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2005, σ. 25.

6. Κάλλιστος Ware, *Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα*, ὁ.π., σσ. 35-36.

στικός λόγος πρέπει να προσεγγίσει με ένα νέο λεκτικό την τρέχουσα πραγματικότητα – κοινωνική, πολιτική, τεχνολογική. Χρειάζεται, διαισθάνομαι, μία νέα γλώσσα που να άπευθυνθεί στους νέους, πέρα από τα δόγματα και τα τελετουργικά. Αὐτὸς ὁ νέος λόγος πρέπει νὰ άπευθυνθεῖ κυρίως πρὸς τὴν Πολιτεία, τὸ κράτος, μετὸ ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἕναν σύνδεσμο ὄντολογικό. Σὲ αὐτὴ τὴ σχέση θὰ κριθοῦν πολλά.

SUMMARY

The Invisible Side of Technology in Public Space and the Shadowing of Democracy. The Role of the Church in the Age of Artificial Intelligence

By Makis Andronopoulos, *Journalist – author*

Technoscience has been the dominant ideology of progress for decades. The commercialization of artificial intelligence (AI) in the last two years has acted as an accelerator of History, changing economic and political data at an uncontrolled pace. The instrumentalization of technology in the public sphere is evident, as evidenced by a series of cases of political intervention and exploitation. Democracy as the crown of human civilization is threatened by the opaque use of AI, which raises the question of who controls it, but also how it can become autonomous and "claim" "singularity", that is, an intellectual horizon beyond human capabilities. Faced with the control of democracy by machines and the mechanization of man himself (transhumanism), the role of the Church becomes crucial as an intervening interlocutor of the State that poses key questions given the withdrawal of the intelligentsia.